

Faruk MANAV¹

**CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE ORTAÖĞRETİM FELSEFE
DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA TÜRK DÜŞÜNCESİ ve
2009 PROGRAMINA YENİ BİR ÜNİTE ÖNERİSİ OLARAK "TÜRK
DÜŞÜNCESİ"²**

Özet

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de Cumhuriyetin ilanından sonra uygulanmış olan 1924, 1935, 1957, 1976, 1985, 1993 ve 2009 ortaöğretim felsefe dersi öğretim programlarının kazanım/hedef ve içeriklerinde Türk düşüncesine yer verilip verilmediğini araştırmaktır. Bu kapsamda çalışmada öncelikle ‘Türk düşüncesi’ ifadesinin kavramsal bir analizi yapılmış ve bu ifade netleştirilmeye çalışılmıştır. Daha sonra ülkemizde ortaöğretim düzeyinde uygulanmış ve uygulanmakta olan öğretim programları incelenmiştir. İnceleme sonucunda felsefe dersi öğretim programlarının genelinde Türk düşüncesinin ihmal edildiği ya da olması gerektiği şekilde yer verilmediği görülmüştür. Elde edilen bu bulgular sonucunda mevcut 2009 programında Türk düşüncesinin nasıl yer alabileceğine ilişkin bir öneri olarak ‘Türk Düşüncesi’ ünitesi; kazanımları ve kapsamıyla birlikte önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: 2009 felsefe dersi öğretim programı, ünite önerisi, Türk düşüncesi.

**TURKISH THOUGHT IN PHILOSOPHY COURSE CURRICULUMS
FROM REPUBLIC TO PRESENT DAY and “TURKISH THOUGHT” AS A
UNIT SUGGESTION TO 2009 CURRICULUM**

Abstract

The aim of this study is to investigate whether the Turkish thought has taken its place in the attainments and the contents of 1924, 1935, 1957, 1976, 1985, 1993 and 2009 secondary education philosophy course curriculums that were applied after the declaration of Republic in Turkey. Looking from this perspective in this study, primarily an analysis of the expression ‘Turkish thought’ has been made and

¹ Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü., faruk-manav@hotmail.com

² Bu çalışma 08-10 Mayıs 2015 tarihleri arasında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi’nde düzenlenen VII. Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi’nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

this expression has been tried to be clarified. Then curriculums which were implemented at the level of secondary education in our country was investigated. In the end of the investigation, it was seen that Turkish thought in the general of philosophy course curriculums was neglected or it was not included as it should be. In the consequence of obtained findings, the unit of ‘Turkish Thought’ with its attainments and content is offered as a suggestion which is related to show how Turkish thought is taken place in available 2009 curriculum.

Keywords: 2009 philosophy course curriculum, unit suggestion, Turkish thought.

GİRİŞ

Türk Millî Eğitim Sistemi’nin genel amaçlarında yer alan “...*Türk Milletinin millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren... yurttaşlar olarak yetiştirmek*” (MEB, 1973) ifadesi göz önünde bulundurulduğunda okullar düzeyinde öğrencilerin bu amaca ulaştırılmaları önem arz etmektedir denilebilir. Bu kapsamda ortaöğretim derslerinden birisi olan felsefenin de bu süreçte etkin rol alması gerektiği söylenebilir. Hâlihazırda uygulanmakta olan 2009 felsefe dersi öğretim programında da bu durum genel amaçlara yansımamış olsa da; “*Millî eğitimimizin amaçları doğrultusunda millî değerleri koruyup geliştiren, evrensel değerleri benimseyen bireylerin yetiştirilmesine vurgu yapar.*” (MEB, 2009: 5) şeklinde ifade edilmiştir. O halde Türk düşüncesinin millî bir düşünsel değer olarak göz önünde bulundurulması ve felsefenin “...*üzerine düşünülmesi olanaklı bütün her şeyi düşünen, ...hem bilginin hem de ‘yaşam bilgeliği’ nin peşinde koşma etkinliği...*” (Güçlü, Uzun, Uzun ve Yolsal, 2008: 533) olması sebebiyle mevcut programda yer alması ve kazanımlara yansımaları gerekmektedir. Bu düşünceden hareket eden bu çalışmada, felsefe dersi öğretim programlarında tarihsel seyrinde Türk düşüncesine yer verilip verilmediği incelenmiş ve 2009 programına ek olarak ‘Türk Düşüncesi’ ünitesi önerilmiştir. Ancak öncelikle ‘Türk düşüncesi’ ifadesinin netleştirilmesi çalışmanın kapsamı açısından önemlidir.

Bayraktar’a göre, “*En geniş anlamıyla Türk Düşüncesi, Türk kültür coğrafyasında ortaya konulmuş olan bütün düşünce ürünlerini kapsamaktadır.*” (Bayraktar, 2014: xi). Bolay’a göre ise Türk düşüncesi; Türk kozmogonisi, hikmeti, teknik, matematik, bilim düşüncesi, mantık, ahlak, metafizik, siyaset, tasavvuf vb. düşünceleri kapsamaktadır. Türk düşüncesi kapsamına ise Türk olanlar, Türk olmayıp eserlerini Türkçe yazanlar, Türk olup eserlerini Türkçe dışındaki dillerde yazanlar ve Türk olmayıp Türk düşünürlerini etkilemiş olan düşünürler girmelidir (Bolay, 2007). Ayrıca Nermi Uygur, Türk düşüncesi yerine ‘Türk felsefesi’ ifadesini kullanmaktadır. Uygur’a göre Türk felsefesi; Türkçe yapılan, Türk tarafından gerçekleştirilen felsefe anlamına gelmektedir ancak eserlerini ve düşüncelerini Türkçe yazmayan/sunmayan düşünürleri de dışlamamaktadır (Uygur, 2012). Bu tanımlamalar göstermektedir ki, ‘Türk düşüncesi’ ifadesi oldukça geniş kapsamlı bir biçimde değerlendirilen ve Türklerin yaşadıkları coğrafyalar üzerinde üretilmiş ve kökeni sadece Türk olmayan her türlü düşünsel faaliyeti, düşünce adamlarını, akımlarını ve eserlerini kapsamaktadır denilebilir. Bayraktar (2015: 19)’un dediği gibi “...*Türklüğün bütün devirlerini ve bütün zamanlarını kapsamakta, komşularıyla beraber oluşturduğu medeniyet havzasının düşüncesi anlamına gelmektedir.*” Ancak bir ünite içerisinde bu kadar geniş kapsamı vermek olanaksız olabilir. Bu nedenle bir sınırlama getirmek gerekecektir. Bu kapsamda öncelikle Türk düşüncesini, Payen³ Türk Düşüncesi, İslâmî Türk

³ Payen: Hilmi Ziya Ülken’e göre “...*göksel dinlerden önceki, puta tapıcı inanç demektir.*” (Ülken, 2014b: 3). Ülken bu terim ile İslâmiyet öncesini kastetmektedir.

Düşüncesi ve Modern Türk Düşüncesi (Ülken, 2014a) olmak üzere dönemlere ayırarak belli düşüncelere yer vermek doğru olacaktır. Bu konuların hangi kavramlar/düşünceler olması gerektiği ise şöyle temellendirilebilir: “*Evren tasavvuru, toplumun ürettiği en geniş değerler bütünü olduğundan; insan anlayışı, toplumda hangi değerlerin baskın olduğunu göstermesi açısından; devlet anlayışı, toplumsal varoluşun temel dayanağı ve evren tasavvurundaki önemli konumu nedeniyle; tarih düşüncesi de bütün bunları içeren bir yapı olarak önemsenmiştir.*” (Bıçak, 2013: 32). Böylece Türk düşüncesi gibi geniş bir kapsama sahip olan düşünsel mirası daha sistematik bir tarzda vermek olanaklı hale gelecektir. Ana hatlarıyla kavramsal analizi bu şekilde yapılan Türk düşüncesinin ortaöğretim felsefe programlarında ne şekilde yer aldığını görmek adına tarihsel süreci mercek altına almak gerekeceğinden çalışmanın bu safhasında felsefe programlarını incelemek doğru olacaktır.

Yöntem

Bu çalışmada bilimsel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Doküman inceleme yöntemi, araştırılacak olgular hakkında bilgilere sahip olan yazılı materyallerin analiz edilmesidir. Yazılı materyallerin değerli bilgi kaynakları olarak görüldüğü bu yöntemde, araştırmacı ihtiyaç duyduğu verileri gözlem ya da görüşme yapmaya gerek kalmadan sağlayabilmektedir. Bu bakımdan zamandan ve maliyet açısından tasarruf sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Yapılan bu çalışmada da Cumhuriyetten günümüze kadar geliştirilmiş olan öğretim programları ile ilgili kaynaklar incelenmiştir.

1. Felsefe Programlarına Türk Düşüncesi Çerçevesinde Bakış

1.1. 1924 Programı

Cumhuriyetin ilanından sonra uygulanan ilk program, detaylı bir program olmayıp konular listesinden oluşmakta ve genel olarak felsefenin ne ve filozofun kim olduğuna ilişkin düşüncelerden hareketle, felsefenin toplum yaşamı üzerindeki etkisi, bilgi, yaşam ve hakikate ilişkin akımlar, ruhçu ve maddeci görüşler, Tanrı tasavvuruna ilişkin akımlar vb. ağırlık verilmiştir. Programda Türk düşüncesi ile ilgili herhangi bir görüş ya da akım bulunmamaktadır (Felsefe Programı, 1924).

1.2. 1935 Programı

Bu programda felsefe dersi mantık ve sosyoloji dersini kapsayacak şekilde ‘Filozofî ve Sosyoloji’ adını almıştır. Programda bilgi, varlık (metafizik) ve değer problemleri/görüşleri, kavramlar ve akımlar üzerinden verilmek istenmiştir. Programda amaçlar kısmı bulunmakta olup Türk düşüncesine ilişkin herhangi bir amaç ya da konu içeriği bulunmamaktadır (Felsefe Programı, 1935).

1.3. 1957 Programı

Bu programda amaçlar yer almamakta ve program konular listesinden oluşmaktadır. Bu konular arasında yine felsefî düşünüşün ne olduğu, felsefe ve toplum ilişkisi, felsefe problemleri adı altında dogmatik, şüphecî, tenkitçi vb. akımlara, bilgi kuramlarından rasyonalizm, empirizm, pragmatizm ve entüsyonizm gibi akımlara yer verilmiştir. Ahlak felsefesinin problem alanına ilişkin olarak da ahlakî özgürlüğün ne olduğu ve vicdanın bilinçten farkı gibi konulara yer verilmiş, sanat-felsefe ilişkisine bağlı olarak güzellik ve sanata ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Programın içeriğinde Türk düşüncesiyle ilgili ise herhangi bir konu içeriği ya da amaç bulunmamaktadır (Felsefe Programı, 1957).

1.4. 1976 Programı

Bu programla birlikte Felsefe dersinin adı *Felsefeye Başlangıç* adını almıştır. Önceki programlara oranla daha detaylı hazırlanan bu programın amaçlarında öğrencilere Türk düşüncesini tanımaları için gerekli ortamın sağlanacağına ilişkin bir amaç yer almaktadır. Buna bağlı olarak verilen konu listesinde 'Çağlar Boyunca Felsefe Sistemlerinin Belli Büyük Temsilcileri' ünitesinde Farabî, İbnî Sina, Gazalî, Suhreverdî, İbni Arabî gibi Türk-İslâm filozoflarına Orta Çağ düşüncesi içerisinde yer verilmiştir. Ayrıca filozofların Türk düşüncesi ile ilişkilendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Felsefeye Başlangıç Programı, 1976).

1.5. 1985 Programı

Bu programda dersin adı *Felsefeye Giriş* olarak değiştirilmiştir. Programın amaçlarında "Öğrencileri, Türk ve Türk-İslâm âleminin de içinde bulunduğu insanlığın kültür ve medeniyet gelişmeleri konularında şuurlandırmak" (Felsefeye Giriş Programı, 1985: 359) ifadesi yer almaktadır. Bunun dışında programın içeriği bir bilim tarihi dersinin içeriğine benzemektedir. Bilim ve felsefe ilişkisinin baskın olarak vurgulandığı bu programda; Ortaçağda İslâm'dan önce Türk dünyasında, İslâm ve Türk-İslâm dünyasında bilim ve felsefenin gelişimi (Harezmi, İbn-i Türk, İbnî Sina, Farabî, Gazalî vb.), İslâm bilim ve düşüncesinin batıya geçişi, Osmanlılarda bilim ve felsefeye dair gelişmeler (Mevlana, Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli, Pirî Reis, Uluğ Bey vb.) ile Osmanlılarda yenileşme hareketleri ve Cumhuriyet döneminde bilim ve felsefede yaşanan gelişmeler detaylı olarak verilmiştir. Ayrıca programda Atatürk'ün düşünce dünyasına da yer verilmiştir (Felsefeye Giriş Programı, 1985). Bu program, bilim tarihine verdiği ağırlıktan dolayı felsefeye girişten ziyade kültür/düşünce tarihine giriş olarak görülsede (Kuçuradi, 1987) Türk düşüncesine verdiği önem ile dikkat çekmektedir. Ancak programın çok kısa süre uygulanmış olması bir dezavantaj olarak görülebilir.

1.6. 1993 Programı

Diğer programlara oranla daha kapsamlı ve ayrıntılı hazırlanan bu programda dersin adı *Felsefe* olmuştur. Detaylı bir amaç ve amaç-davranışlar ile bu davranışların detaylandığı konu listesinden oluşan bu program, felsefe disiplinlerine ilişkin genel problemleri ele alan bir program olarak dikkat çekmektedir (Felsefe Programı, 1993).

Programda Türk düşüncesi ile ilgili olarak Farabî, bilgi felsefesi ünitesinde doğru bilginin imkânını kabul eden görüşler, varlık felsefesi ünitesinde varlığı idea olarak kabul edenler, ahlak felsefesi ünitesinde ise ahlak yasasının varlığını objektif özelliklerini belirlediğini düşünen filozoflara ilişkin amaç-davranışlarda ele alınmıştır. Ahlak felsefesi ünitesinde de Mevlana, Yunus Emre ve Hacı Bektaş Veli'nin evrensel ahlak yasasını nasıl temellendirdiklerine ilişkin birer amaç-davranış yer almaktadır. Ayrıca siyaset felsefesi ünitesinde de Farabî'nin El Medinetü'l Fazıla ve Yusuf Has Hacib'in görüşlerine değinilmesi önerilmiştir. Programda Türk kültür dünyasının felsefî başarılarının evrensel felsefe içindeki yerini ve değerini gösterme olanağı sunduğuna ilişkin bir açıklama da yer almaktadır (Felsefe Programı, 1993). Ancak yine de bu programın önceki programlara oranla daha kapsamlı ve detaylı hazırlanmasına rağmen Türk düşüncesinin yeterli düzeyde yer almaması bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

1.7. 2009 Programı

Cumhuriyetin ilanından sonra geliştirilen en kapsamlı ve detaylı öğretim programı olarak değerlendirebileceğimiz bu program, yapılandırmacı yaklaşıma uygun olarak hazırlanmıştır (Demircioğlu ve Duman, 2013). Programda öğrencilere kazandırılacak davranışlar, kazanım olarak ifade edilirken, herhangi bir konu listesi yer almamaktadır (MEB, 2009). Programda Türk düşüncesine ilişkin olarak ahlak felsefesi ünitesinin 9. kazanımı “*Evrensel bir ahlakî tavır olarak Anadolu bilgeliğinin başlıca örneklerini tanır.*” (MEB, 2009: 31) şeklinde olup bu kazanımın açıklamasında Ahmed Yesevî, Mevlana, Yunus Emre ve Hacı Bektaş-ı Veli’nin sevgi temelli olan, evrensel kucaklayıcı niteliğe sahip olan görüşlerine değinilmesi gerektiği belirtilmiştir (MEB, 2009). Siyaset felsefesi ünitesinde “*Devletin neden ve nasıl ortaya çıktığına ilişkin görüşleri fark eder.*” (MEB, 2009: 34) şeklinde belirtilen 4. kazanımın açıklamalarında iktidarın kaynağıyla ilgili görüşlerde Farabî’nin de yer alması gerektiği belirtilmiştir (MEB, 2009). Programda bu kazanımların dışında Türk düşüncesi ile ilgili herhangi bir kazanım ya da açıklama bulunmamaktadır. Bu bakımdan böylesine detaylı ve çağdaş anlayışlara uygun bir programda Türk düşüncesinin bu denli yetersiz yer alışı programın eksik yönlerinden birisi olarak görülebilir.

2. Programlar Üzerine Genel Bir Değerlendirme ve 2009 Programına Yeni Ünite Önerisi

Genel olarak bakıldığında hazırlanan ilk programdan bu yana felsefe dersinin kapsamında Türk düşüncesinin 1976 ve 1985 programı haricinde yeterli düzeyde yer almaması⁴ bir problem olarak göze çarpmaktadır. Felsefe kendi kültürümüzde yer alan düşünsel şahsiyetler ile ilişkilendirilirse bu durum, kendi düşünsel dünyamızın tanıtılması, evrensel düzlemdeki konumumuzu gösterebilmesi ve millî düşünsel değerlerimizin benimsenmesi adına önemli katkılar sağlayacaktır. Çünkü “*...felsefe ele aldığı konu itibarıyla, yani yönelişi açısından evrenseldir. Fakat o, çıkışı, kuruluşu bakımından millî özellikler taşır ve taşımalıdır.*” (Gürsoy, 2006: 29). Millî özellikleri vurgulanan bir düşünsel dünya aracılığıyla felsefeye adım atan her birey, kendi kültürünün entelektüel alt yapısını öğrenerek evrensel felsefe ile daha yakın bir bağ kuracaktır. Böylece hem millî düşünce kültürünü hem de evrensel felsefeyi öğrenmiş olacaktır. Nermi Uygur’un dediği gibi; “*Descartes’tan yüzyıllar önce Gazali’miz vardı bizim. Nicolai Hartmann’dan daha mı az değerli Farabi’miz? Husserl’den neyi eksik Sühreverdi’nin? Mevlana’nın, Yunus’un, Pir Sultan’ın günümüzdeki o ünlü varoluşçulardan nesi daha aşağı?*” (Uygur, 2012: 58). Öyleyse felsefe dersi hem evrenseli hem de evrenselden daha aşağı olmayan millî olanı içermek durumundadır. Dolayısıyla Türk düşüncesini felsefeyle yeni tanışan bireylere ortaöğretim düzeyinde tanıtmak bir ihtiyaç olarak dikkat çekmektedir.

Türk düşüncesinin programlarda yer almasına ilişkin öğretmenler ve öğrenciler üzerinde yapılan 2009 öncesi araştırmalarda yukarıda bahsedilen ihtiyaç bulgularla desteklenmiştir. Bu kapsamda yapılan bir araştırmada, öğretmenler programda Türk-İslâm düşüncesinin hiç yer almayışını eksiklik olarak nitelendirirken, öğrencilerin bu nedenle konulara ilgi duymadıkları anket sonuçlarıyla desteklenmiştir (Akt. Kafadar, 1994). Kafadar (1994), 1976’ya kadar felsefe programlarında Türk düşüncesinin yer almayışının büyük bir boşluk doğurduğunu belirtmiş ve bu konudaki çeşitli görüşlere yer vermiştir.

Yapılan bir başka araştırmada da gerek öğretmenler gerekse de öğrencilerin büyük çoğunluğu ülkemizin düşünce tarihi açısından önemli olan kişilerin felsefe dersi kapsamına girmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Araştırmada öğrenciler bu kişilerin kendilerine örnek teşkil

⁴ Kafadar (1994) ise 1976, 1985 ve 1993 programlarının Türk-İslâm düşüncesini tanıtmaya işlevini üstlendiğini belirtmiştir.

edebileceğini de belirtmişlerdir (Dombaycı, 2008). 2009 programından önce yapılmış olan bu araştırmaların programlarda Türk düşüncesine ilişkin bir ihtiyacın varlığını göstermeleri nedeniyle günümüze ışık tuttuğu düşünülebilir. Bu kapsamda felsefe dersindeki bu ihtiyacı gidermeye yönelik olarak önerilen ünitenin yapısı EK-I’de yer alan tablodaki gibi düşünülmüştür.

Sonuç

İnsanların kendi kültürel değerlerine sahip çıkmaları bir ulusun yaşayabilmesi açısından oldukça önemli bir konudur. Çünkü kültür benimsedikçe kökleri sağlamlaşan bir yapıdır. Bu bakımdan kendi öz değerlerini tanımayan bireylerin evrensel kültür yoluyla kültürlenmesi onları kendi kültüründen habersiz bireyler haline getirecektir. Bu açıdan millî bir entelektüel değer olarak Türk düşüncesinin felsefe dersi yoluyla aktarımıyla gerçekleşecek olan farkındalık ile Türk kültürünün düşünsel mirasına sahip çıkılabilmesi olanağı doğacaktır.

Felsefe dersi, evrensel felsefenin yanına Türk düşüncesinin konulmasıyla daha bütüncül bir yapıya bürünecek ve millî olan ile evrensel olan sağlam bir temelde sentezlendiğinde bireylerin evrensel felsefî mirası içselleştirmeleri daha olanaklı hale gelecektir. O halde ortaöğretim felsefe dersinin öğretim programının bu ölçütü dikkate alması bir gereklilik halini almaktadır. Bu çalışmada mevcut program için önerilen *Türk Düşüncesi Ünitesi*, tam olarak bu gerekliliği dile getirme amacını taşımaktadır. Tabii ki böylesine geniş bir tarihsel altyapıya sahip olan bir mirasın, bir dersin sadece bir ünitesinde tam anlamıyla amacına ulaşması olanaklı olmayabilir ancak en azından bireyler üzerinde ufak ölçüde de olsa bir farkındalık yaratabilmesi bile olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

Mevcut programa Türk düşüncesinin bir ünite olarak eklenmesiyle belli ölçüde de olsa alandaki bir eksiklik giderilmiş olacaktır. Ancak programın yeniden düzenlenmesi, ünitelerin haftalık ders saati dağılımlarının ve yüzdelerinin yeniden hesaplanması gerekecektir. Bu güncellemeler gerçekleştirildiğinde daha yararlı ve ilgi çekici bir felsefe dersi öğretim programı uygulanabilme olanağı bulacaktır. Ayrıca bu çalışma, literatürde bu konuyla ilgili yeni çalışmaların yapılabilmesine de olanak sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- BAYRAKTAR, Levent, (2014), *Türk Düşüncesinden Portreler*, Aktif Düşünce Yayınları, Ankara.
- BAYRAKTAR, Levent, (2015), “Türk Düşüncesi Üzerine Bazı Gözlemler”, *Türk Yurdu*, C. 35 (67), S. 337, ss.19-24.
- BIÇAK, Ayhan, (2010), *Türk Düşüncesi II Kaygılar*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- BIÇAK, Ayhan, (2013), *Türk Düşüncesi I Kökenler*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- BOLAY, Süleyman Hayri, (2007), *Türk Düşüncesinde Gezintiler*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- DEMİRCİOĞLU, A.; DUMAN, E. Z., (2013), “1935 ve 2009 Felsefe Öğretim Programlarına Göre Yazılmış Ders Kitaplarındaki Çeşitli Felsefe Kavramlarının Karşılaştırılması”, *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 2, ss. 271-277.

http://www.jret.org/FileUpload/ks281142/File/31.aytekin_demircioglu_ekrem_ziya_duman.pdf. E.T: 20.10.2015.

- DOMBAYCI, Mehmet Ali, (2008), Türkiye’de Ortaöğretimde Felsefe Öğretiminin Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- DEMİREL, Özcan, (2013), Eğitimde Program Geliştirme Kuramdan Uygulamaya, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- FELSEFE PROGRAMI, (1924), Liselerin İkinci Devre Müfredat Programı, Matbaa Amirliği, İstanbul.
- FELSEFE PROGRAMI, (1935), Lise Filozofî Program Kılavuzu, Devlet Basımevi, İstanbul.
- FELSEFE PROGRAMI, (1957), Maarif Vekâleti Tebliğler Dergisi, C. 20, S. 976, ss. 154-155.
- FELSEFE BAŞLANGIÇ PROGRAMI, (1976), Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, C. 39, S. 1900, ss. 332 – 337.
- FELSEFEYE GİRİŞ PROGRAMI, (1985), Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, C. 48, S. 2195, ss. 359 – 361.
- FELSEFE PROGRAMI, (1993), Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, C. 39, S. 2348, Sayfa: 332 – 336.
- GÜÇLÜ, A.; Uzun, E.; Uzun, S.; Yolsal, Ü. H.; (2008), Felsefe Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- GÜRSOY, Kenan, (2006), Bir Felsefe Geleneğimiz Var mı?, Etkileşim Yayınları, İstanbul.
- KAFADAR, Osman, (1994), “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Liselerde Felsefe Eğitimi”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C. 27, S. 2, ss. 691-717.
- KUÇURADİ, İoanna, (1987), “Ortaöğretim Kurumlarında Felsefe Öğretimi”, Türk Eğitim Derneği V. Öğretim Toplantısı, 13, 14, 15 Mayıs 1987, (Yay. Haz. O. Nuri Poyrazoğlu) Ortaöğretim Kurumlarında Sosyal Bilimler Öğretimi ve Sorunları, Türk Eğitim Derneği Yayınları, ss. 195-218, Ankara.
- MEB, (1973), Millî Eğitim Temel Kanunu, http://mevzuat.meb.gov.tr/html/temkanun_0/temelkanun_0.html. E.T. 26.10.2015.
- MEB, (2009), Felsefe Dersi Öğretim Programı, <http://ttkb.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/72>, E.T. 12.05.2014.
- SÖNMEZ, Veysel, (2010), Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı, Anı Yayıncılık, Ankara.
- UYGUR, Nermi, (2012), Türk Felsefesinin Boyutları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya, (2014a), Türk Tefekkürü Tarihi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, (2014b), Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

YILDIRIM A.; ŞİMŞEK H., (2011), Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

EK-I

2009 FELSEFE ÖĞRETİM PROGRAMINA YENİ ÜNİTE ÖNERİSİ ⁵	
ÜNİTE IX: TÜRK DÜŞÜNCESİ	
KAZANIMLAR	AÇIKLAMALAR
Bu ünite ile öğrenciler; 1.Türk düşüncesinin tarihsel gelişimini tanır.	[!]Türk düşüncesi ifadesinin hangi anlama geldiği var olan görüşler çerçevesinde tanıtılmalıdır. Ayrıca Türk düşüncesinin İslâmiyet Öncesi, İslâmî Türk ve Modern Türk Düşüncesi olarak 3 dönemde ele alındığı vurgulanmalıdır. ⁶
2.Türk düşüncesinde öne çıkan kavram ve konuları fark eder.	[!]Türk düşünürlerince; evren, insan, siyaset/devlet vb. konuların ele alındığına değinilmelidir. ⁷
3.İslâmiyet öncesi Türk düşüncesinin genel özelliklerini açıklar.	[!]Türk kozmogonisi, Türk mitolojisi, Türk hikmeti gibi konulara değinilmelidir. ⁸
4.İslâmî Türk düşüncesi dönemi düşünürlerinin düşüncelerini değerlendirir.	[!]Bu dönemde yaşamış düşünürlerin (Farabî, İbn-i Sina, Gazali, Yusuf Has Hacib vb.) görüşleri evren, insan, siyaset/devlet vb. problematik başlıklar altında incelenmelidir.
5.Modern Türk düşüncesinin temsilcilerinin düşüncelerini değerlendirir.	[!]Bu dönemde yaşamış düşünürlerin (Ziya Gökalp, Nurettin Topçu, Hilmi Ziya Ülken vb.) görüşleri evren, insan, siyaset/devlet vb. problematik başlıklar altında ele alınmalıdır.

⁵ Kazanımlar ve açıklamalar yazar tarafından oluşturulmuştur. Kazanımların yazımında Sönmez (2010) ve Demirel (2013) temel alınmıştır. İçerik ise sadece öneri niteliği taşımaktadır. Farklı ya da daha geniş bir içerik için bkz. Bıçak (2010), Bıçak (2013), Ülken (2014a), Bolay (2007).

⁶ Dönemlerin kapsadığı yüzyıllar için bkz. Ülken (2014a).

⁷ Burada Bıçak (2013)’ün sınıflaması dikkate alınmıştır.

⁸ Burada Ülken (2014a)’nın sınıflaması dikkate alınmıştır.